

Pallo on kunnilla

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma (20.6.2023) on kunnille sekä haastava että mahdollistava. Hallitusohjelma tunnistaa kuntien lähitulevaisuuden ilkeät ilmiöt kuten erilaistuva väestökehitys ja herkkä taloustilanne. Yhteistä näille ilmiöille on se, että ne edellyttävät kunnilta vahvaa uudistumista ja uudistamista. Tuore kuntaministeri on kutsunut edessä olevia vuosia jopa kuntauudistukseksi (Huom! Ei kuntarakenneuudistus). Hallitus linjaa ohjelmassaan, että se on valmis vauhdittamaan hallittua kehitystä kohti luovempaa ja dynaamisempaa paikallishallintoa. Tämä luvataan vielä kaiken lisäksi tehdä paikalliseen kansanvaltaan turvautuen.

Linjaukset vastaavat hyvin paikallisen itsehallinnon arvoperustaa, jossa korostuvat vapaus, osallistuminen ja tehokkuus. Vapaus tarkoittaa sekä aitoa itsehallintoa, vapautta liian tiukasta ohjauksesta, että vapautta omaan ongelmanratkaisuun. Osallistumisessa puolestaan korostuvat sekä lähidemokratian aito arvostus että mahdollisuus opiskella läheisten asioiden päätöksenteon kautta laajasti politiikkaa, demokratiaa ja hallintoa. Arvoperustaan kuuluva tehokkuus on puolestaan välillä loistanut poissaolollaan, kun on puhuttu kunnista ja kuntapäätöksenteosta. Tehokkuus syntyy tässä ajattelussa siitä, että paikallisesti tunnistetaan parhaiten arkea nakertavat suurimmat pulmat sekä niihin paikallisesta parhaiten soveltuvat ratkaisut. Aidoimmillaan se edellyttäisi, että kunta voisi itse poimia onnistumisistaan hedelmät, sekä vastaavasti joutuisi itse kärsimään epäonnistumisensa hinnan.

Suomalainen kunta on ollut menestystarina, mutta nyt tarinaa täytyy olla valmis hiukan muuttamaan. Ennen suomalainen kunta näyttäytyi kansainvälisten vertailukohtiensa rinnalla omanlaisenaan, jopa poikkeuksellisenä. Missään muualla maailmassa ei näin erikokoisten kuntien vastuulla ole ollut näin laajoja ja merkittäviä hyvinvointitehtäviä. Voidaan jopa sanoa, että Suomessa kunnat ovat käytännössä toteuttaneet suuren osan niistä keksinnöistä ja uudistuksista, jotka muodostavat nykyisen hyvinvointivaltiomme perustan.

Hyvinvointivaltion paikallisena airueena toimiminen on kuntien kannalta ollut kaksiteräinen miekka. Palveluiden myötä kunnat ovat kasvattaneet budjettejaan ja merkitystään yhteiskunnassa, mutta samalla on altistuttu yhä tiukentuvalla, palveluihin liittyvälle ja yhdenvertaisuudella perustellulle ohjaukselle. Viimeisten vuosikymmenien aikana kuntien hyvinvointipalvelutehtävä on näyttänyt myös kaikkein nurjimman puolensa: palvelutehtävistä on tullut joillekin kunnille taloudellinen taakka lisääntyvien tarpeiden ja niukkenevien resurssien yhtälön seurauksena, etenkin kun uudistumiskykyä ei ehkä ole aivan riittävässä määrin löytynyt.

Nyt olisi viimeisenkin kunnan syytä herätä Ruusun unesta. Olemme kaivanneet valtaa. Siihen kuitenkin liittyy myös vastuu. On toimittava itse, ennen kuin valtio alkaa jälleen tiukentamaan ohjaustaan. Kuntaliittolaisena voin tuntea ylpeyttä siitä, että hallitusneuvottelu-uudistamisissa onnistuimme torjumaan perusopetuksen järjestämisvastuualueet, kun vannoinme kuntien tukemana ja käsi sydämellä, että me kuntakenttänä pystymme hoitamaan tulevaisuuden haasteet ja esimerkiksi ikäluokkien pienenemisestä johtuvat ongelmat itse.

Itse asiassa sosiaali- ja terveystalvveluuhinkin liittyyvät ongelmat olisivat olleet hoidettavissa vanhoissa rakenteissa eli kunnissa ja kuntayhtymissä, jos olisimme aidosti näin halunneet. Sosiaali-

ja terveydenhuollon uudistamiseksi olisi tarvittu nopeampia ja vaikuttavampia päätöksiä. Nyt olemme tilanteessa, jossa valtio oli pakotettu tekemään huonon uudistuksen, kun kunnat eivät kyenneet hoitamaan asiaa. Karu totuus on, että sitä saa mitä tilaa.

Viesti suhteessa tulevaisuuteen on selvä, nyt odotetaan tekoja. Osa niistä voi kirpaista nyt, mutta hedelmät poimitaan myöhemmin. Sama käännettynä konkreettiselle kielelle. Hoidetaan tämä perusopetus kuntoon itse ja yhteistyössä. Ei huudeta valtiota apuun, vaan uskalletaan tehdä valintoja ja päätöksiä. Yhdessä ja erikseen, ja tarvittaessa vaikka kuntarakenteita uudistamalla.

Kuntien tulevaisuus on kuntien omissa käsissä. Totta kai onnistumiseen vaikuttavat myös muut tekijät. Esimerkiksi hyvinvointitehtävissä vastuu jakautuu kolmen toimijan käsiin: valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien. Roolit ovat vasta muotoutumassa, mutta parasta tässä on se, että kunnan tulevaisuuden roolin muovaamisessa kaikkein tärkein toimija on kunta itse – viranhaltijoinen, luottamushenkilöinen, asiantuntijoinen ja asukkaineen. Olennaisinta on oivaltaa, että yhteiskunnallisissa muutoksissa kunnan ei tarvitse olla oman elämänsä heittopussi, muutosten kohde, vaan se voi yhtä hyvin olla tulevaisuutta aktiivisesti rakentava paikallisen ja yhteiskunnallisen kehittämisen yksikkö.

Lopuksi vielä normien purkamisesta. Siitä on puhuttu ainakin 80-luvulta alkaen, mutta tulos on kokonaisuutena katsoen ollut käänteinen. Ohjaus on ehkä muuttanut muotoaan, mutta faktisesti se on ”purkupuheen” aikana lähinnä lisääntynyt. Ohjauksella on aina ollut hyvä tarkoitus, mutta tulokset eivät välttämättä ole olleet parhaat mahdolliset, eivätkä epärealistiset mitoitukset tai alakanttiin tehdyt kustannuslaskelmat ole ainakaan ohjauksen uskottavuutta lisänneet.

Tällä hetkellä kuntakentän ja yhteiskuntamme murros on kuitenkin sellainen, että monet meistä yhteiskunnallisista toimijoista ovat jo tajunneet, että erilaistuvissa toimintaympäristöissä ei kannatta yrittää väkisin estää muutosta. Pikemminkin olisi löydettävä eriytyneisiin toimintaympäristöihin ja tilanteisiin erilaisia, mutta paikallisesti vaikuttavia ratkaisuja.

Olemme kuntakentällä pitkään toivoneet valtiolta vähemmän normiohjausta ja enemmän vapautta. Samaan aikaan, hiukan ristiriitaisesti, myös kuntien toimialoilla on toivottu lisää selkeitä määräyksiä ja rajoja, jotta ei tarvitsisi itse ottaa vastuuta. Nyt hallitusohjelma antaa meille tilaisuuden kokeilla asioiden tekemistä toisin. Oma arvioni on, että ilmapiiri on myönteinen vähemmälle valtionohjaukselle ja lisääntyneelle kuntien itsehallinnolle. Tartutaan tilaisuuteen. Esitetään ja toteutetaan kaikki ne muutokset, joista olemme joskus haaveilleet ja joita tiedämme alueemme ja asukkaidemme tarvitsevan. Ministeriöstä ei näitä ehdotuksia tule.

Toimitaan nyt, ettei hallitusohjelma jää vain sanahelinäksi ja kuntien tulevaisuus usvaiseksi, seuraavan rakenteellisen ja valtiojohtetun uudistuksen odotteluksi. Pallo on meillä.

Minna Karhunen
Toimitusjohtaja, Suomen Kuntaliitto